

190 éve született Lichtner (Világosi) Gáspár

Valamikor – közel 40 évvel ezelőtt – meglátogatván az akkor Hódmezővásárhelyen élő barátomat¹ – megajándékozott egy helyi, nemrég megjelent kis kiadvánnyal. *Hódmezővásárhely jelesei*² – olvasom a címet, melyből mindjárt ki is derült, hogy tulajdonképpen életrajzi lexikon azokról a jeles személyekről, akik a városhoz kötődtek. Előtte éppen arról beszélünk, hogy Jászfákóhalmának annyira mobil volt mindig a lakossága, hogy Kanadától Ausztráliáig is eljutottak, saját országunk legeldugottabb pontjairól nem is beszélve. Aztán megjegyeztem: „Na, ebben biztos nincs jákóhalmi!” Gondoltam ezt addig, míg ki nem nyitottam. Volt.

Meglepve olvastam, hogy Lichtner (Világosi) Gáspár Jászfákóhalmán született. Sosem hallottam addig a nevét, annak ellenére, hogy már egy évtizede honismeretes is voltam, és hirtelen el sem tudtam képzelni, hogy ilyen nevű személy hogyan születhetett itt, hiszen teljesen magyar volt a népesség erre felé évszázadok óta.

Hazaérkezve első utam a plébániára vezetett, utána nézni a titokzatos szülőtnék. Meg is leltem az anyakönyvben³ Világosi Gáspár és Holoczyk Viktória gyermekeként. Született 1822. január 1-jén más forrás szerint,⁴ de itt február van írva nap nélkül. Ennek még lehet, hogy jelentősége lesz. Kettős névvel van bejegyezve: Gáspár Menyhért. Keresztszülők: Ungvári Erzsébet és Szöllösi Ferenc. Ma ceruzával oda van írva, hogy „Hódmezővásárhelyi apát-plébános lett. Tudós volt.” Több jákóhalmi plébánosnak is szokása volt, hogy ha egy itt született személyről később valamit megtudott, amit érdekesnek talált, vagy megkapta a halálozási helyéről a halálhíret, akkor azt odajegyezte a születési adatok mellé, nagy segítséget nyújtva a későbbi kutatáshoz.⁵

Annyi kiderült, hogy a két keresztszülő igazi redemptus⁶ jákóhalmi nevet visel. Az Ungvári név ugyan mára kihalt, de az öregek még emlegették a ma is álló hajdani házuokra,⁷ hogy „Ungvári-féle ház”. A Szöllösi ma is gyakori családnév; őseik állítólag Mátraszöllösről jöttek.

Lichtner állítólag zsidó volt, akit néhány éves gyerekként kereszteltek meg.⁸ Lehet, hogy nem néhány éves, csak egy hónapos volt? Az anyakönyvben – mint jeleztem – a hivatalos dátummal szemben februári bejegyzés van. En ezt úgy tudom magyarázni, hogy születhetett január 1-jén és februárban kereszteltek meg. Érdekes a név és a származás is. Amikor először olvastam a nevét, szinte biztos voltam benne, hogy a kor szokása szerint 1848-ban változtathatta nevét tükörfordítással Lichtnerről Világosira. Igen ám, de az apja Világosiként van bejegyezve a kereszteléskor. Lehet, hogy egy elmagyarosodott zsidó volt, aki a névmagyarítással is kifejezte a magyar nemzethez való tartozását? A rejtély azonban még mindig él, hiszen zsidókat nem engedtek letelepedni a Jászságban, akkor hogyan kerülhettek ide 30 évvel korábban? Erre is van egy elképzelésem. Állítólag Ungvár környékén ma is szép számú zsidó közösség él, márpedig a redemptusok általában annak a településnek a nevét hozták magukkal, ahonét jöttek a török kiűzése után. Az Ungvári család tehát – melyből a keresztanya származott – vélhetően Ungvárról jött, legalább 70 évvel korábban. Lehet, hogy rokonok voltak, netán maga az Ungvári család is zsidó származásúként jött földet váltani a Jászságba?

A gimnáziumot Vácott és Budán végezte, talán a család elköltözése is az oka, hogy 1837-ben a váci papneveldebe került, ahol bölcséletet és teológiát tanult, mivel Jászfákóhalmá az egri érsekséghez tartozik. 1843-ban Nádasdy Ferenc gróf, akkori váci püspök szubdiakonusnak avatta fel és egyszersmind segédként a Nógrád megyei Romhányban alkalmazta. 1844-ben diakonussá, 1845. január 23-án pedig áldozópappá szentelték. Főtről, ahol utoljára káplánkodott, 1850 júliusában az egyházkormány Károlyi István által a Csongrád megyei derekegyházi fiók lelkipásztorságra mutatta be. 1859-ben hódmezővá-

¹ Papp Béla földrajz-rajz szakos tanárról van szó, aki 40 évet Hódmezővásárhely-Szikáncson tanított végig, ma Szegeden él.

² Hódmezővásárhely, 1974.

³ Az anyakönyv a jászfákóhalmi Szent Jakab Plébániatemplom plébánián 1705-től van meg. Ez időben a bejegyzések latinul történtek.

⁴ Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. Bp., 1891-1914.

⁵ Ez a beszúrás valószínűleg Kiss Lajostól származik, aki abban az időben volt itt plébános, amikor először beleztem az anyakönyvbe ez ügyben.

⁶ A Redemptio a jászokunk jeles történelmi tette volt, amikor a Habsburgok által a Német Lovagrendnek 1702-ben eladott területüket, szabadságukat 43 év múltán visszavásárolták. Akik földet váltottak, azok voltak a redemptusok és nagy megbecsülésnek örvendtek.

⁷ Ma Bocskai u. 10.

⁸ Szinnyei i. m.

sárhelyi plébános és házassági jegyző lett, majd 1863-ban helyettes-, 1865-ben pedig valóságos esperes. Amikor szóba került, hogy a város meglévő egyetlen templomát bővíteni kellene „*Lichtner Gáspár, az új plébános azonban a bővítés helyett, az 1859. szeptember 24-i egyháztanácsi ülésben második templom építését szorgalmazta. A kegyúr azonban az építőanyagot a templom bővítésére adta, ezért 1860-ban az valósult meg.*”⁹ A padokat saját költségén készítette.¹⁰ Ő tehát már 40 évvel korábban szeretne volna megépíttetni a későbbi Szent István templomot. 1869-ben kiérdemesült és 1870-ben címzetes apát lett,¹¹ ahol jó kapcsolatot alakított ki a gazdag polgárokkal, akik ezáltal bőkezű támogatóivá váltak a templomnak.

Jó kapcsolatban volt a város vezetőivel, s emellett keménykezű várospolitikusnak ismerték. Az egyháztanács is dicséretben részesítette egyházi érdemeiért, a polgári életben tanúsított jóakarataért és emberbaráti jószívűségéért. Szerette a szegény diákokat és segítette az elesetteket. A szegények iránti jó-ságát az emlékezet évtizedeken át megőrizte. A templom márványlap padozata az ő ajándéka, a templomfestés jelentős részét is ő fizette. A temetőben a Lukács családdal együtt kápolnát épített a feltámadt Krisztus tiszteletére. A leánynevelő intézet építésére 20 ezer forintot ajánlott fel. Jelentős irodalmi munkásságot fejtett ki, egyház- és várostörténeti kutatásokat végzett, Hódmezővásárhely tudós történetíró-jaként maradt fenn tevékenysége.¹² Cikkei jelentek meg a *Religióban* (1851. I. Házasulandók tanítása és tanulása, 1853. I. Az új büntetőtörvénykönyv, II. 19., 1854. I. 20. sz. Az új polgári törvénykönyv), és a *Katholikus Néplapban* (1852. Jegyesek tanulása.)¹³ Az előző cikk önálló formában is megjelent *Férj- és nejesülendők kérdezőtő keresztény tanítása és tanulása* címmel Pesten 1851-ben. Szintén megjelent Egyházi beszéde a földművelők zászlója felszentelésekor Hódmező-Vásárhelyen április 19. 1863. címmel Szegeden 1863-ban.

1881–1882-ben cikksorozatot írt a Vásárhelyi Közlönybe *A h.-m.-vásárhelyi kath. plebánia története* címmel. A számos történelmi és helytörténeti adaton és utaláson túl hasznos információkat közölt a Vásárhely környéki halmokról és ezek leletanyagáról, valamint redeti, ma is helytálló megállapításokat tett a halmok kutatásával és értékelésével kapcsolatban. Íme egy részlet az anyagból: „*A csinalthalmok közül egyik vagy másik, mikor a maga idejében elkészült, lehetett kisebb vagy nagyobb, alacsonyabb vagy magasabb; de fý¹⁴ alapvonaluk, mely rajtok kinyomódik; vagynevezhessem azt arculatnak, melyet elýtükröznek, e kiváló jellegök mindegyikkel annyira közös, hogy ezen alakatos hasonlatosságot a meglevőkön most is felismerhetni. És lehet, hogy korunkban e halmok között több is találtak, mely egy vagy más tekintetben immár más kinézésőnek tönik fel a vizsgáló szemének, mint a mýrnyek eredetileg alakíttathattak: de ezt a különbözetet csak az a változás okozhatta, melyet a halmon ásás, szántás, kutatás, földelhordás vagy az idý vasfoga huzott maga után. Azt meg épen nem vonhatni két-ségbe, mintha e halmok nem emberi kezek munkájának köszönhetnék származásukat.*

[...] *Mi célra keletkeztek e halmok, arról általánosságban nem egy, de többfélevalószínűnek tetszhe-ry nézetet nyilvánítani lehetséges; de egyrýl valamennyi vonatkozást tenni vajmi merész eljárás lenne. Mert még attól is meglehetýsen távol vagyunk, hogy e halmok nagy részben tudományos vizsgálat alá vettettek volna, nem hogy különlegesen valamennyirýl nyilatkozhatnánk; az ily elýre megejtett vizsgálat nélkül pedig egyikrýl vagy másikról valamennyire biztosan következtetni vagy csak alapos osztá-lyozást is tenni közöttök legalább is a legnagyobb részének átnézése nélkül csakis hozzávetýleges kísérlet lehet. Azért én azon véleményt osztom, hogy csaknem ahány halom, annyi kutatás kívánatnak [...], hogy tudományosan meghatározhatnák: mikor keletkezett és mi lehetett a rendeltetése? Mert se nem egy célra, se nem egy évben támadtak e halmok, hanem különböző idýkben és különböző okokból; mint ezt az egymástól eltérý távolságuk, fekvésök, csoportosításuk és irányuk, soknál az idýszak különbségét megjelölý hagyományos nevek vagy a különféle alkalmakkor felszínre került más más korra valló lele-tek világosan tanúsítják. [...] Egyébkint temetési célra készített ily halmot eleget található hazánkban a folyamok mentén [...] Még csak azt adjuk az eddig mondottakhoz, hogy a különféle népeknél látható, de mindegyiknél sírokul használt halmok magassága épen nem egyenly, hanem nagyon is változó. [...] kiakarván fejezni ezzel a méltóságot, a melynek osztályosa volt az elköltözött. Mert mennél elýkelýbb állásu volt, az elhalálozott, sírját annál magasabb halom illette.”¹⁵*

⁹ Hódmezővásárhelyi plébániák honlapja. A korabeli egyház-testületi jegyzőkönyv alapján.

¹⁰ Ugyanott.

¹¹ Szinnyei i. m.

¹² Hódmezővásárhelyi jelesei.

¹³ Szinnyei i. m.

¹⁴ A pont nélküli i betűk általában ö-nek olvasandók.

¹⁵ *Bede Ádám: Szentesi halmok. Szentes, 2008.*

Meghalt 1884. március 7-én Hódmezővásárhelyen, az általa építtetett feltámadt Krisztus kápolna kriptájában temették el. Halála után, 1886-ban édesanyja azzal örököltette meg emlékét, hogy egy 50 kg-os lélekharangot ajándékozott az egyházközségnek. Emlékét a Lichtner Gáspár Német Hagyomány-örző Egyesület¹⁶ őrzi, melynek célja: „Lichtner Gáspár plébános emlékének ápolása, Hódmezővásárhelyre és környékére német nyelvterületről áttelepültek keresztény – kulturális értékeinek, hagyományainak megőrzése.”

Fodor István Ferenc

Lendl Adolfról, születése százötvenedik évfordulóján

Lendl Adolf a magyar múlt azon nagyságai közül való, akik azon túl, hogy főbb szakmai területükön maradandót alkottak, még sokoldalúságukkal is kiemelkedtek környezetükből. Hiszen mindenekelőtt zoológus, állatpreparátor, állatkert-igazgató és tanár, de politikus (országgyűlési képviselő), és végül, de nem utolsósorban, utazó is volt egy személyben. Mindezt úgy érte el hazánkban, hogy kora gyermekkorában még magyarul sem tudott. Lendl György, a vármegye tisztii főorvosának fiaként a Temes megyei Orczyfalván született százötven évvel ezelőtt, 1862. május 6-án. Iskolai tanulmányait Temesrékason kezdte, ahol atyja akkor éppen praktizált, majd Temesváron folytatta, az akkor még német tannyelvű reálgimnáziumban. Itt és ekkor tökéletesítette magyar nyelvtudását, ami azért is szerencsésnek bizonyult, mert 1879-től már a Budapesti Tudomány- és Műegyetemen biológiát és kémiát tanult. Aztán 1884-ben középiskolai tanári, 1887-ben pedig – 25 évesen – bölcsészdoktori oklevelet szerzett. Közben

1884–85-ben leszolgálta önkéntes katonaevét, s 1885–86-ban a műegyetemen, 1886–89-ben pedig az egyetemi állattani intézetben tanársegéd. Gyűjtőszenvédelye azonban hamarosan más területre vitte. 1888-ban Trefort Ágoston közoktatási miniszter felkérésére Herman Ottó kísérőjeül szegődött, a jeles tudós Észak-Norvégiába vezető madártani gyűjtő- és kutatóútjára.

Utazásuk történetét és eseményeit Herman megírta, majd 1893-ban a Természettudományi Társulat kiadta Hány Gyula, Madarász Gyula és Vastagh Géza rajzaival. 1888. június 5-én keltek útra Bécs, Berlin, Hamburg útvonalon haladva Dániába, majd onnan hajóval Norvégiába utaztak. Bergenből a Svartediket tóhoz és Fjösangerbe kirándultak, majd több híres fjord előtt elhaladva Trondhejmen át Tromsöbe hajóztak, együttes útjuk végső állomására. Herman innen már egyedül folytatta útját tovább északnak, a „Sirius” turistahajón Svaerholt madárhegye felé, majd Vardöbe, utazása végpontjára, hogy ott egyéb tudományos kutatások végzése mellett Hell Miksa és Sajnovics János korábban erre járt magyar csillagászok nyomait keresse. (Nevezettek 1768–69-ben jártak Norvégia e végvidékeire, hogy megfigyeljék a Vénusz bolygónak a Nap korongja előtti vonulását.) Lendl eközben Tromsöben maradván, e környéket kutatva és állattani gyűjtéseit végezve várta meg, míg útítársa július 29-én visszatért. Pár nap múlva a „Lofeten” nevű hajóval immár együtt utaztak Hamburgba. Érdekes, hogy ekkor együtt utaztak Oslo (ekkor még Kristiania) egyetemének tanárával, dr. Mohn-nal, aki jelentős szerepet játszott Fridtjof Nansen, a híres norvég felfedező északi sarki úttervének kialakításában.

78 napi távollét után, augusztus 21-én érkeztek vissza Budapestre. Ezt követően Lendl komoly eredményeket ért el az utazás tudományos eredményeinek feldolgozásával és közzétételével. Munkája elismeréseként 1890-ben a Magyar Nemzeti Múzeum Állattárának egyik vezetőjévé nevezték ki. Am

¹⁶ Magyarországi Német Civil Szervezetek.